

Kafkas

En läkare på landet.

Kaj Bernh. Genell

"Tillfällig ro [Befriedigung] kan jag ännu få av arbeten som "En läkare på landet", förutsatt att jag ännu kan lyckas med något sådant (mycket osannolikt). Lycka är det emellertid bara om jag kan lyfta upp världen till det rena, sanna och oföränderliga."

(FK, Dagboken)

Denna novell är skriven i jag-form, och jaget är, åtminstone tematiskt, huvudperson och novelltitelns läkare. Enligt Gerrit Schneider har vi i denna berättelse en textvärld med obestämd status, präglad av fantastik. Jag-formen är vanlig i FKs djurberättelser, men förekommer alltså inte i romanerna eller i Förvandlingen. I En läkare på landet kan man, som författare alltså inte driva med, kommentera, en gramm. 1:sta person, med uttryck som "skenbart" o.s.v.. Om vi vill se novellen i enlighet med den uppbyggnad som Processen enl. oss har, så kan vi konstatera, att vad som hänt i Förberättelsen främst är tre saker: [1.] läkaren har blivit gammal. [2.] Hans häst har dött. [3.] Det har varit en ovanligt sträng vinter. Detta uppenbaras succesivt. Huvudpersonerna är a.)

Läkaren - som är Heron, b.) Rosa, c.) den sjuke pojken. Som berättelsen är skriven utifrån 1:a pers. sing., så kan inte Kafka införa ett Omedvetet B. (**För att förstå denna terminologi behöver man ha läst min bok "Kafka" 2022.**) vad gäller doktorn. En vertigo, "Sjösjukekänsla", bildas av det extremt nära förhållande som Heron har till sin omvärld: han hamnar i samma säng som sin patient, som flämtar till honom: "Du har också skakats av någonstans.". Doktorn skäms. Det Omedv. B. utgörs här egentligen bara av den olycksbringande nattklockan, och av företeelser och yttranden knutna till de agerande runt doktorn. Referat - av den manifesta berättelsen, med "explikation": Vad som genast händer, är, att läkaren är kallas ut långt ifrån sin lilla gård, , - till en sjuk pojke. Läkaren finner då, när han skall ge sig av, att hans häst dött. Den lätta släden står framför porten, och tjänsteflickan Rosa vill bestämt att doktorn skall åka. Tills hon hotas bli våldtagen. Doktorn - delvis också berättaren i berättelsen - har bråttom. Av en ingivelse, i sökande efter hästar, får han syn på de små dörrarna till svinhuset, detta hus som stått stängt i flera år. Där befins då vara två hästar, två russ redo, en hingst och en mÄrr, skötta av en blåögd, handlingskraftig stalldrÄng. : "Man vet inte vad man har på lager i eget hus." säger Rosa, spotskt kommenterande. Doktorn och Rosa skrattar nu båda Åt Rosas replik. Denna replik Är, givetvis, pÅ nÅgot sÄtt, av nÅgon, avgiven som en travestering av Freuds berömda pÅstÄende om att man "inte Är herre i eget hus". I och med denna travestering, och i och med att Rosa

förekommer, syntaktiskt i 3:e person i jagberättelsen, så uppstår i Rosas fall ett Omedvetet B., ty vad hon - som figur av Omedv. A-art - säger, är dels en saklig referens till det högst osannolika, att hästar skall finnas i ett övergivet svinhus, dels är det som om någon annan - kanske författaren - eller ett märkligt allvetande Omedvetet hos flickan, här talar. Rosa upptäcker på sätt och vis ånyo psykoanalysen. Detta mitt i sitt "naturtillstånd": ty hon är förmodligen inte en universitetsutbildad flicka. Om man var tjänsteflicka på landet vid denna tid i Böhmen, så kunde man förmodligen inte något annat språk än tjeckiska, och kanske några få ord tyska, härskarnas språk, och man hade absolut inte läst Freuds Drömtydning. Och man får alltså se detta som en oförblommerad blinkning från författaren, angivande att psykoanalysens grundtes kan formuleras av vem som helst med klar blick. Här framställer således Kafka ett "kejsarens nya kläder"-argument gentemot Freud. Vad Freud hävdar, det har alla alltid vetat. En sådan direkt alludering till psykoanalysen, och en våldsamt raljerande tillika, möter vi knappast i Kafkas författarskap i övrigt, även om implikationerna regnar. Fortsättningen blir en formlig orgie i bilder, som man lätt känner igen såsom "typiska drömbilder", med förvrängningar, förtätningar, förkortningar, plötsliga förvandlingar, omkastningar o.s.v., och med starka bildkonstraster. Rosa blir här - insiktsfull och rådig i karaktär - katalysator för Kafkas särskilda Grepp, Rosa som här smygs in som den person som är Begärsobjekt No.1 i berättelsen.

För att komma ut ur svinhuset måste hästarna vrida och slingra sig genom de små svinhusportarna. (Som om de trängde sig ut ur ett sköte, och föddes, stora och starka...) Rosa, tjänsteflickan, förskansar sig i huset, då drängen - han, som dök upp tillsammans med hästarna i svinhuset - helt besinningslöst, som det tycks -, vill våldta henne. Rosas och doktors förhållande vet vi inte mycket om. Hon har levat med doktorn i årtal, (inte så länge, då hon är mycket ung.) utan att han har märkt mycket av henne. - Detta är gåtfullt i sig. - Doktorn har tagit henne för given. Nu dyker hon upp som offret, som det förfärliga offret i doktors huvud, om och om igen, genom hela historien (Rosa är den enda namngivna personen i berättelsen.). Själva värderandet av förlusten av Rosa speglar inte doktors moral; det förstår vi, eftersom han syns likgiltig inför lidandet omkring sig. Doktorn tänker bara på sig själv. Rosa representerar då något hos honom själv, som går förlorat i och med Rosa. Men hon har sedan en tid redan varit förlorad, - kanhända han valt/velat det så. "Du far med." säger doktorn till drängen, och tillägger:

"Det skulle aldrig falla mig in, att ge dig flickan som betalning."

Men efter att drängen, - en främling, - som det heter - har klappat i händerna och ropat: "Raskt!", så störtar de båda hästarna (som är "bror" och "syster", - ... laddade termer för Kafka = i maskopi?), förspända , iväg med vagnen och med doktorn, som - skräck och fasa - då

alltså tvingas lämna Rosa bakom sig. Att hon lämnas är det explicita hemska brottet i berättelsen, för doktorn. Rosa framstår som det absolut centrala för doktorn - och han åker så genom det snöiga landskapet till den sjuke pojken (som ju närmast är allt elände i världen, men samtidigt är en del av doktorn. (Omedv.A.)).

Det susar i öronen på doktorn, (här beskrivs då - gissningsvis, ett halvpsykotiskt tillstånd ...) och efter ett ögonblick är han framme. (10 tyska miles färd på en sekund.). Månen lyser över en främmande gårdsplan. Väl framme leds han till pojkens säng. Denne syns inte speciellt sjuk, kanske något blek. Pojken ligger där, vill tala med doktorn och pojken säger, att han vill dö. Nu likställer doktorn allt som hänt som något som gudarna ställt till med. (Här likställs således det Unconscious - dess aktiviteter - med ett gudomligt ingripande, - vilket får ses som en grov ironi riktad mot religionen, och en något mindre mot psykoanalysen.).

Doktorn tänker på Rosa, men inser att han inget kan göra, eftersom han inte behärskar hästarna (!), som nu plötsligt tittar in genom två just öppnade fönster, och betraktar scenen med doktorn och den föregivet sjuke. Doktorn vill hjälpa de (otacksamma) fattiga,(av plikt) men inser att han också vill se till Rosa, och "då kan pojken ha rätt, att även jag vill dö". "Så visar det sig att pojkens syster står och sköljer en blodig handduk. Hästarna gnäggjar upp mot taket.", "Oväsendet skulle väl underlätta undersökningen, som ordnats på högre ort."

(Här ironiserar berättaren över sig själv och sin religiösa tro/ötro, jämte all religiös tro.). Nu upptäcker doktorn att pojken är sjuk, att han har "ett tallriksstort" sår i sidan. Öppet som ett dagbrott. En cancer? Med syfilitiskt ursprung? Som gjort med en hacka. Men det har ännu en komplikation. Här visslar doktorn till. Liksom i professionell entusiasm Doktorn framställs ju nästa såsom en pojke, eller en fantast, som funnit något plötsligt intressant inom en hobby. Det är maskar i såret. "Stackars pojke", tänker doktorn.". Med denna blomma i din sida går du under." Många skribenter om Kafkas verk tolkar detta poetiskt beskrivna sår, även om det sitter på höften, som ett sår efter en kastration. Att det nu är poetiskt beskrivet, det är ju - också det - en ironi i sin distansering. Alltså skiktas här alla doktors upplevelser på ett sätt, som om doktorn (S) är helt präglad av sina avvärjningsmekanismer. Folket klär då ... i sin lantliga "primitivitet", i en anda av mysticism och tro på uråldrig folkmedicin .. av doktorn, stoppar honom i pojkens säng, under det att en barnkör plötsligt uppenbarar sig och sjunger en - sällsynt grym - sång:

"Klä av honom och han skall bota och gör han inte det, så döda honom. Han är ju blott en läkare. Han är ju blott en läkare."

Landsbygdens folk, som kanske sätter magin högre än vetenskapen, dömer här i bykollektivet läkaren genom texten som barnkören tillsagts att sjunga. I sängen pratar

den sjuke och doktorn. "Du har ju också skakats av någonstans." säger pojken till doktorn. Här uppenbaras ett Omedvetet B., (en clairvoyance) hos pojken, detta kan man konstatera, eftersom pojken ju rimligen inte kan veta något om doktors öde. " - Unge vän, säger jag. Ditt fel är, att du inte har någon överblick.". Det är ju just det, som pojken har, egendomligt nog. Här föreligger "dramatisk ironi". Doktorn för sedan ett egendomligt resonemang om såret, som alltså syns vara gjort med hacka. Detta och doktors hedersord, främst hedersordet (sic!: ironi över Auktoriteten), lugnar pojken. Doktorn finner så att han kan åka hem och: "Om hästarna skyndade sig som på färden hit, kunde jag ju så att säga hoppa ur den här sängen ner i min egen. Lydigt drog sig en häst tillbaka ur fönstret. Men hemfärden går långsamt. Han kommer knappt ur stället med hästar och släde och han hör bakom sig den elaka barnkören, som nu sjunger: "Gläd er, patienter, läkaren har lagts till sängs"Barnkören är dubbeltidig..... Så avslutas berättelsen med följande:

"Aldrig kommer jag hem på det sättet. Min blomstrande praktik är förlorad. En efterträdare bestjäl mig, men alldeles utan nytta, eftersom han inte kan ersätta mig. I mitt hus rasar den vämjelige drängen och Rosa är hans offer. Jag vill inte tänka på det. Naken, utsatt för denna olycksaliga årstids frost, i en jordisk vagn förspänd av ojordiska hästar irrar jag, gamle gubbe, omkring. Min päls släpar längst bak efter vagnen. Jag kan inte nå den, och ingen i det kringdrivande packet av patienter rör ett

hjälpande finger. Lurad! Lurad! Om man en gång följt nattklockans vilseledande ljud kan det aldrig gottgöras."

Och här visar det sig, att vad Heron i berättelsen säger, mot bakgrund av det mycket egendomliga sjukbesöket, inbjuder till en tolkning, då det kan synas, som om han talar i gåtor, med uttryck som "ojordiska hästar". Han är vilse, och han önskar att han aldrig hade satt sig i förbindelse med världen ("världen"= nattklockan). Hästarna är till ingen nytta, ty de är inte riktiga ..., och Rosa är förlorad. Han kommer aldrig åter hem. --- Man behöver inte explicit ersätta hästarna och Rosa med något annat, som doktorn faktiskt berövats:" En efterträdare bestjäl mig, men alldeles utan nytta, eftersom han inte kan ersätta mig. "Raden: "Om man en gång följt nattklockans vilseledande ljud, kan det aldrig gottgöras." har ju den yttre formen av ett visdomsord. Men är ju genuint förvirrande. Att nattklockans ljud nu tycks vara vilseledande, vad betyder det? Den som följt ljudet, tycks dessutom skulla böta för detta. Till vem? Till Rosa eller Gud eller sig själv? Vad är det för nattklocka? Varje doktor har givetvis en telefon, men en nattklocka? Doktorn känner sig dessutom lurad av nattklockan. Denna klocka tycks först alltså ha varit alldeles i sin ordning att följa, men sedan falskeligen så. Hiebel har, som jag tycker, spännande och insiktsfullt pekat på möjligheten att nattklockan här är en hänvisning på Kafkas eget nattliga skrivande, och att nämmandet av denna i dessa ordalag hänsyftar på Kafkas egen nattliga "psykoanalys" och

hans "vakendrömmar" vid skrivbordet. Här skulle alltså Kafka, i och med sitt omdöme, vara kritisk till denna. Han tycks ju då säga: "Har man väl satt sig att skriva på detta sättet, så kan man aldrig gottgöra detta.". och alltså vara i stil med självförelserna i Svältkonstnären, Första bekymret, Domen, Processen, o.s.v., o.s.v., och här skulle vi stöta på en av de otaliga självreferenserna, nu med negativt förtecken. I några fall hos FK kan man slås av att en novell tycks vara mycket lik en novell av en annan författare; vi har ibland likheter till exempel med Walsers Berlinerskizzen, och vad gäller En läkare på landet, så finns det uppenbara skäl att tro, att Goethes novell Novelle också spökar här. Denna novell om en utflykt, en jakt och ett förrymt lejon i en bergstrakt, innehåller även den en besvärjelsevisa, sjungen av en, som det tycks sydländsk, - kanske romsk - familj, far, mor och son, där strofer aningen justeras, och huvudpersonen, en furstinna, rörs till tårar dels av visan, dels av den märkliga händelsen med det förrymda lejonet, som vilar i en tysk skog, medan röken från en fjärran brand sakta sveper över nejden. De poetiska styckena har bitvis en slående likhet. Vi skulle också kunna betrakta denna kalkanovell som ett poem, ett prosapoem, men också såsom en av en psykoanalytiker betraktad faktisk dröm, d.v.s.: se vissa delar, entiteter, som symboler, eller betecknare för en latent mening, en mening d.v.s. ett omedvetet, som kanske kan avslöjas. Varför skulle nu detta senare sätt att se på och behandla Kafkas novell alls vara meningsfullt? Det är ju inte fråga om en dröm. Det är

ju en novell. Vi har visserligen svårt att förstå dess innebörd, men det saknar ju mening att behandla den som en dröm, vars tydning ju, psykoanalytiskt skulle ha som syfte, att ta fram och skärskåda en obehaglig, undertryckt sanning, och få ett problem ur världen och en människa mer fri. Eller skulle vi genom att "dechiffrera" novellen med en psykoanalytisk drömtydningsmetodik (novellens symboler, metaforer, metonymier o.s.v.) med rebuslösningsmetodik kunna förstå författaren? Eller något, som vi själva har förträngt? Vi kan också ställa oss frågan om det har varit Kafkas avsikt, att vi skulle tyda novellen med en psykoanalytisk metod. Alternativ man kan tänka sig här är bl.a.: Har han [1.] lämnat ett hemligt meddelande om sig själv, som vi skall avslöja? Eller: en alternativ hypotes: [2.] Kafka vill ifrågasätta och driva med psykoanalysen! En tredje: [3.] är minst lika trolig: Kafka vill både driva med psykoanalysen, och använda den för att bli klar över något. (Hos doktorn.) eller ytterligare: [4.] Kafka vill driva med psykoanalysen och sig själv i lika mått. Jag vill genast, härmed undanröjande all undran, framhålla, att jag anser att ett explicit tydningförsök i denna bok vore ett vanskligt företag, och, att jag menar att varje sådan explicit tydning med objektivitetspretentioner, är en tydning av ett gäckande objekt, och att jag stödjer uppfattningen, att varje subjektivitet bör ta chansen att skapa sin mening av berättelsen. Vi kan här förmoda, att den av mig antydda driften med psykoanalysen, om det är en sådan, i mycket i så fall har att göra med just Freuds förklarade inställning till symbolerna, där Kafka

på något sätt tycks ha lust att punktera dem som symboler,(jfr. Schärf, Meschonnic) i det att han vill ta fasta på dem, göra det manifesta i symbolen, det yttre, mer "rättvisa" och hänskjuta betydelsen till ett skuggrike. Det är således själva symboltolkningen, som den drevs till sin spets och ytterlighet (till överdrift) av Freud et consortes, som Kafka, Kraus och många, många andra skjuter in sig på, och delvis - men bara delvis - skjuter i sank. Allt medan Kafka kanske gör detta, så behåller han driftsteorin, ja, betonar denna starkt, och lägger "extraljus" över den, - "Hos Kafka fungerar symbolen som verklighetsbeskrivning, /.../." - Kafka tycks rentav vara förtjust i driftsteorin och driva dess teser nästan till perversion. Man bör naturligtvis komma ihåg, att för att någon påstår sig förklara något, är det inte så säkert att han gör det. En förklaring behöver styrkas med någon slags verifikation, ett uppklarande, ett lösgörande av en faktisk problemställning, eller en förändring av ett läge. Dock vill jag gärna, anknyttande till redan existerande kafka-litteratur, innan jag återvänder till exemplet En läkare på landet, som jag finner vara ett knepigt exempel, ge några principiella kommentarer till mina fyra punkter ovan. Nu är det emellertid så, så vitt jag kan se, att det inte går att isolerat framställa en tydning, se det "värde" som symbolerna ha som signifié och signifiant, som ett "värde" som är opåverkat av metastrukturen, opåverkat av vår teori om det dubbla Unconscious . Där Rosa ju är "porten" till detta. Om vi så håller oss till teorin, min teori, och för ett ögonblick föreställer oss, att vi har ett författarskap, där samma

grepp och skrivsätt (tillkomstprocedur) finns bakom inte bara romanerna, men också bakom ett flertal av novellerna, inkl. just En läkare på landet, så kan vi försöka utreda, vari den skillnaden skulle bestå i, om vi t.ex. har att göra med en berättad dröm - å ena sidan-, och en kafbaberättelse - å den andra.

Man kan tänka på hur den s.k. kognitiva hermeneutiken i samband med En läkare på landet talar om de märkligheter som förekommer i berättelsen som "irritationsmoment": "Texten arbetar visserligen som det tycks medvetet med irritationen genom brott mot läsarens förväntningar.". Nu är den irritation man förmodligen mest känner inför Kafkas text mer komplicerad och faller inom två olika fack: förhållande till realitet och till begär, samt i den intuitivt klart upplysta logik varmed allt presenteras, i självklarhetens skenbart sanna ljus. Processen utspelas enligt M. Robert i en alteritet: "Hela dramat /.../ är inget annat än visioner mot kosmos, en ersättning för allt, ett pseudouniversum." - men hennes teori om det egenartade med den är, att det i Processen inte handlar om symboler, men om allusioner. Hur dessa allusioner kan ses som det huvudsakliga, det determinerande hos Kafkas verk blir dock inte alls nånsin helt uppenbart. Man kan se hennes tal om allusionen som ett sätt att peka på det "Något Annat"-syftande som man möter hos Kafka, men detta är eg. ingen förklaring, men mer självt en allusion angående just betydelser och Tecknets "egen-het". Frågan blir då, här, vad enskildheter som

t.ex. de båda hästarna i svinhuset, står för, då vi förutsätter, att det inte rör sig om en "hoffmannsk" fantastik, men om symbolism, eller en symbolik, enkannerligen en freudiansk, sexuell? Med "freudiansk" menar vi då - förenklat - en, där driften och begäret, begärets kraft, står i centrum. Vad står hästarna, svinhuset och Rosa för? Påverkas våra svar av Rosas famösa yttrande: "Man vet inte vad man har på lager i eget hus"? Svaret på den frågan kan naturligtvis bara bli ett: att symbolerna förstärks av Rosas replik. Att hästarna kommer att stå i ytterligt förstärkt bjärt relief, och att det är omöjligt att inte - via våra "inre rum" - försöka fatta deras mening i totaliteten. Rosa kan vi se som en freudiansk rebus. Vi gör det "gärna" i det sammanhanget, där författaren nu använder så påtagligt ett "drömmens språk". Här karikeras Freuds lära eklatant med bruket av hästarna, av färger, av blodet, resor, av tidsrelativitet, och dessutom alluderar till Freud genom Rosas replik; så är Rosa - i den "manifesta berättelsen" - något som står för det kvinnliga, det sårbara, det blödande (rosa), men också den rena lusten. Rosa är också något så påtagligt som kvinnan, och kvinnan, som gått förlorad för doktorn, för längesen, och nu. Rosa är sanningssägaren, begärsobjektet, och den, som lämnas kvar där hemma, och den som lever vidare i betydelse, när - måhända - den gamle doktorn, bakom sina trötta hästar, uppgiven, omkommer på hemvägen. Rosa skulle i den latent berättelsen, - i förberättelsen, före X, - vara ALLA kvinnor, alla doktors, och dessutom en som aldrig

skulle låta sig luras. Berättelsen lockar, liksom drömmen med ett gäckande: "Ta fast mig om du kan!". Rosa står framom allt annat i berättelsen. Vanligen är en nattklocka en klocka som ringer om natten för att väcka en till plikter som skall utföras vid någon "okristlig tid". Den ringer alltså då lågt, väcker enbart den pliktsskyldige, och skall skona de andra. Så är det då bara doktorn som vaknat. De andra sover. Rosa, drängen och hästarna och hela bygden. För Kafka - det framhålls av Ekbom - tycks omnämmandet av det öppna såret, och det öppna såret som symbol, kunna ha haft en särskild mening och knutits ihop med hans lungblödningar. För Rieck syns såret hos pojken ha att göra med kastration. Att drängen "tar sig an" tjänsteflickan innebär, enl. GR, att drängen inkarnerar FKs far, som på en gång berövar doktorn Rosa, (då Anna P.) och öppnar ögonen på doktorn för hans kärlek till henne, i samma ögonblick, som denne går under på sin fruktlösa resa till den unge sjuke. Enligt Rieck "är" alltså tjänsteflickan, pigan, egentligen Anna Pouzarová, som ju Herman Kafka, som arbetsgivare under denna tid, primitiv med avseende på mänskliga rättigheter, lika gärna kunde se som nära nog livegen person. Drängen agerar inte från någon annan maktposition än sin kraft, potens och företagsamhet. Doktors formella överordning är i berättelsen som bortblåst. I berättelsen "dömer" drängen alltså läkaren till döden på vägarna - i en jordisk vagn dragen av ojordiska hästar - i och med att han så lätt och naturligt tar Rosa ifrån honom. Så är En läkare på landet en

variant av temat i *Domen*. Doktorn har också varit ovaksam; - till synes - i konkret mening - styrd av sitt Omedvetna , blind för sin sanna kärlek och alltför lyhörd för en nattklocka, - en klocka som nu bildligt är något nattligt förföriskt, kanske fantasin kanske skuldkänslan. I det senare fallet blir ju då *En läkare på landet* en pendang till *Förvandlingen* och *Processen*.

Kaj Bernh. Genell 2022

Copyright Kaj Bernh. Genell 2022